



Den danske friskole

- en del af
den grundtvig-koldske skoletradition

Den danske friskole

- en del af
den grundtvig-koldske skoletradition



Udgivet af Dansk Friskoleforening

Dansk Friskoleforenings formål er:

- at styrke og fremme fællesskabet og samarbejdet mellem de danske friskoler,
- at værne om hjemmenes ret og indflydelse i skolespørgsmål,
- samt at arbejde for de bedst mulige vilkår for at oprette og drive friskoler i Danmark.



Den danske friskole

- en del af den grundtvig-koldske skoletradition

Copyright © 1996: Dansk Friskoleforening og forfatterne.

Teksten må viderebringes med kildeangivelse.

Udgivet med støtte af N.F.S. Grundtvigs Fond.

Redaktion:

Thorstein Balle og

Margaretha Balle-Petersen

2. oplag: år 2000 – genoptryk med enkelte redaktionelle rettelser.

3. oplag: år 2006 – ajourført genoptryk ved Cecil Christensen med tilladelse fra forfatterne.

Layout:

Ole Mikkelsen, Friskolernes Kontor

Omslag: Tegning af Louis Moe.

Det historiske foto er fra Hjortshøj-Egå Egnarkiv.

Fotos: Claus Bonnerup og Andreas Duedal.

Børnetegningerne er tegnet af friskoleelever og tidligere trykt i Friskolebladet.

Tryk: Svendborgtryk

ISBN: 87-87790-31-9

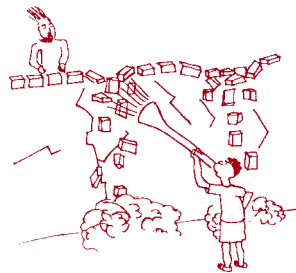
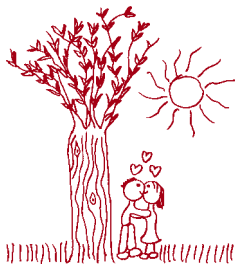
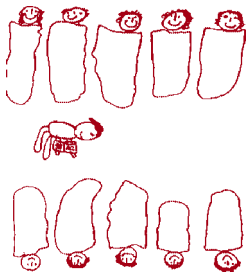
Hæftet bestilles på:

Friskolernes Kontor

Prices Havevej 11

DK-5600 Faaborg, Danmark,

Tel.: (+45) 6261 3013, Fax: (+45) 6261 3911, email: df@friskoler.dk



Forord

Dette hæfte handler om den danske friskole. Det blev oprindeligt udgivet på engelsk og tysk, fordi den stigende kontakt mellem friskoler i Danmark og skolefolk i andre lande - især i Østeuropa og Baltikum - havde aktualiseret behovet for et mere omfattende materiale end den tidligere eksisterende lille folder.

Da man på mange skoler, hvor de fremmedsprogede hæfter er blevet brugt, har savnet selv at kunne læse teksten på eget modersmål - besluttede Dansk Friskolefor- enings hovedstyrelse at „oversætte” den til dansk. Med i billedet var selvfølgelig også det voksende behov herhjemme for en lettilgængelig introduktion til friskoletradi- tionen. Selv om en sådan indføring skrevet direkte til danske læsere nok ville have set lidt anderledes ud end denne, som er skrevet til folk med udenlandsk baggrund, regner vi med, at det foreliggende hæfte vil kunne bruges i mange forskellige sammen- hænge. Udgivelsen af 1. udgave er støttet af N.F.S. Grundtvigs Fond.

* * *

Den danske friskole er en del af den fri skoletradition, som - med fælles rod i N.F.S. Grundtvigs og Christen Kolds skoletanker og skolepraksis - blandt andet også omfatter folkehøjskolen og efterskolen. De grundtvig-koldske friskoler er en snart 150 år gammel græsrodsbevægelse. Den er svær at beskrive, fordi det er en levende og mangfoldig tradition.

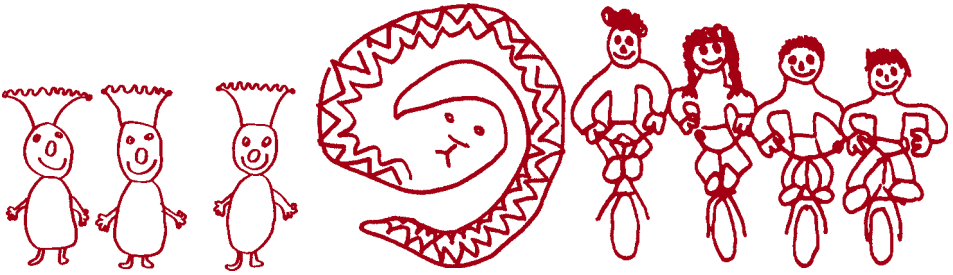
Mange tidligere forsøg er strandet på, at friskoletraditionen - der dyrker mangfol- digheden og det underforståede i veksel- virkningen mellem mennesker - også rummer en indbygget modstand mod den ensretning, som enhver beskrivelse er med til at skabe.

Derimod holder friskolefolk meget af at fortælle H. C. Andersens eventyr om Klods-Hans. Af den grund er Klods-Hans motivet også kommet til at pryde hæftets omslag. Den skæve og ringeagtede per- sonlighed er en idealfigur, man kan identificere sig med. Han, som - når det virkelig kommer til stykket - klarer skærene langt bedre end de to velforberedte brødre, der har klamret sig til, hvad de selv - og majoriteten med dem - mente var den slagne vej til succes i samfundet. Virkeligheden - som er altings prøve - viste dog, at det var Klods-Hans som takket være sin bagage af livsmod og uimponeret opfindsomhed klarede de uventede udfordringer, som livet rummer. Det var Klods-Hans, der fik prinsessen og det halve kongerige.

* * *

Når vi i det følgende alligevel gør et forsøg på at give et signalement af den grundtvig- koldske friskole, må der nødvendigvis anlægges et bredere perspektiv.

Det danske skolesystem bygger på under- visningspligt - ikke på skolepligt. Danske



forældre kan frit vælge den offentlige skole eller en af de mange slags frie og private grundskoler, der understøttes af staten. Forældre kan også - hvis de har mod og udholdenhed nok - oprette en helt ny skole efter de principper, de selv finder rigtige. Der er mange slags private grundskoler i Danmark. De tager farve efter hele det religiøse, politiske og pædagogiske spektrum. Der er plads såvel til de progressive som de elitebetonede, og der er skoler for det tyske mindretal og for de senere årtiers muslimske indvandrergrupper. - Det handler et særligt afsnit om.

Men det, der fortælles om i dette hæfte er først og fremmest den grundtvig-koldske friskoletradition og de frihedsprincipper, den lever af. Først fortælles der om de historiske rødder. Så om de bærende søjler: forældreretten og mindretalsretten. Og om frihedsprincipperne: den ideologiske frihed, den pædagogiske frihed, den økonomiske frihed, ansættelsesfriheden og elevfriheden. Derefter beskrives nogle fælles hovedtræk i friskoletraditionen, og til sidst kommer vi tættere på tre enkelte friskoler, hvor skolelederne har hver deres historie at fortælle. De tre beretninger bringes uændret fra 1. udgave, selv om de formentlig ville blive skrevet i et andet perspektiv, hvis de blev skrevet i dag. Endelig bringes en række nyttige adresser.

De generelle tekster er blevet til i et samarbejde mellem to friskoleforældre: Thorstein Balle, Frederiksberg Friskole, og

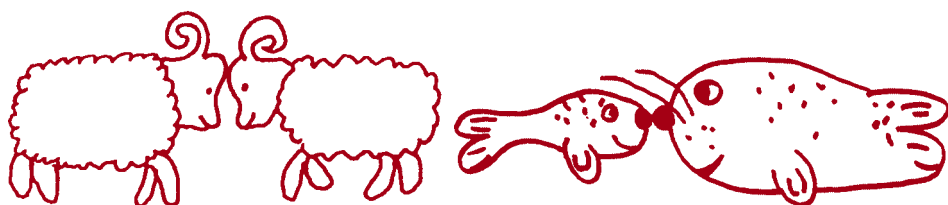
Margaretha Balle-Petersen, Bordings Friskole, med støtte fra Niels Thomsen, Løgumkloster, tidligere forældre ved Ryslinge Friskole, der har skrevet afsnittene „En græsrodsbevægelse” og „En kristen tradition”. En række kortere tekster fra Stevns Friskole er skrevet af skoleleder Aksel Bording. De tre afsluttende friskolehistorier er også skrevet af skoleledere: Ernst Kr. Larsen og Else Nørhave Kjær skriver om Gudenådalens Friskole, Torsten Johannessen om Odense Friskole, og Knud Frederiksen om Sdr. Vium Friskole.

Vi håber, at beretningen om den danske friskoletradition kan bidrage til at give andre mod og inspiration til, ligesom eventyrets Klods-Hans, at skabe skoler efter eget hoved - sådan som de nu mener, at en skole skal være.

*København september 1996
Margaretha Balle-Petersen,
landsformand for Dansk Friskoleforening*

De generelle tekster og perspektiverne er efter aftale med forfatterne lettere ajourført i oktober 2006.

*Cecil Christensen,
kontorleder
Friskolernes Kontor*



Indhold

Forord	3
1. En græsrodsbevægelse	6
Det folkelige	7
2. Forældreretten	9
3. Mindretalsretten	11
4. Friheden i friskolerne	13
Princippet om ideologisk frihed	13
Princippet om pædagogisk frihed	14
Princippet om økonomisk frihed	14
Princippet om ansættelsesfrihed	15
Princippet om elevfrihed	15
5. De grundtvig-koldske friskoler	17
Forældrestyrede	17
Vægt på fortælling og sang	18
En kristen tradition	19
6. De øvrige frie grundskoler	21
7. Tre friskolehistorier	23
7.1. At starte på bar bund	23
7.2. Præget af generationer	26
7.3. Fra kommuneskole til friskole	29
8. Nyttige adresser	31



1. En græsrodsbevægelse

Friskolerne begyndte ikke med skoler eller pædagogik. De begyndte med de græsrodsbevægelser, der fra midten af 1800-tallet kom til at omforme det danske samfund. Før den tid havde vi enevælden, hvor kongen landsfaderligt mente at vide bedre end det umyndige folk. Det gjaldt på alle områder: politik, erhvervsliv, skole, kirke. Men fra midten af 1800-tallet kom folk på den tanke, at de godt selv kunne tage ansvaret for egne anliggender.

Det første var de religiøse vækkelser. Med den religiøse vækkelse tabte folk troen på, at kirke og præster havde patent på at vise vej til saligheden, og de fandt ud af, at de selv måtte tage ansvaret for deres forhold til Gud. Da de havde indset det, gik det let med resten. Kan man selv tage ansvaret for sin sjæls salighed, kan man også tage ansvaret for sine børns opdragelse og oplæring. Og kan man klare de ting, de vigtigste, kan man også klare økonomien og erhvervslivet og det politiske. Hvor indviklet det end kan fremstilles at være, kan det umuligt være et større ansvar end forholdet til Gud og spørgsmålet om, hvordan ens børns liv lykkes.

Sådan begyndte det. Hvor præsterne ikke duede, dannede man frie menigheder, hvor man selv fandt sin præst. Hvor byernes grosserer ville lave profit på landbruget, lavede man andelsmejerier og andelslagterier. Hvor man mente, at købmændene tjente for meget, lavede man brugsforeninger. Hvor man ikke havde et sted, hvor

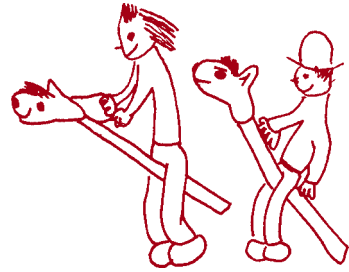
man kunne tale om tingene, byggede man forsamlingshuse.

I det hele taget: Man ventede ikke på, at stat og kommune og embedsmænd skulle ordne tingene. Nej, når der var brug for noget, tog man selv initiativet. Folk gjorde selv, hvad der skulle gøres - tit med stor økonomisk risiko og forbløffende lille forhåndsviden.

På samme måde lavede man skoler. Det hang tit sammen med, at kommuneskolen kørte dårligt. Men baggrunden var, at folk havde tillid til, at de godt selv kunne finde ud af, hvad der var godt for deres børn. Hvis den offentlige skole kunne give børnene det, så brugte man den. Hvis den ikke kunne, oprettede man sin egen skole. Principielt mente man i de kredse, at det bedste var, at forældrene selv underviste børnene, man da de ikke kunne overkomme det, sørgede de for en fællesundervisning. Det var deres eget ansvar. Det udsprang friskolerne af. Der var ikke brug for formyndere eller eksperter, men for lærere og lærerinder, der kunne træde i forældrenes sted - og som så helst skulle have nogle kundskaber.

Det folkelige

Fællesnævneren for det hele - andelsmejerier, forsamlingshuse, højskole, fri- og valgmenigheder, brugsforeninger og friskoler og meget mere - var, hvad man kaldte *det folkelige*. Det er et udtryk, der har klang af fanfare, men ikke er så let at



definere. Det rummer alt det, man har villet forpligte sig selv og hinanden på.

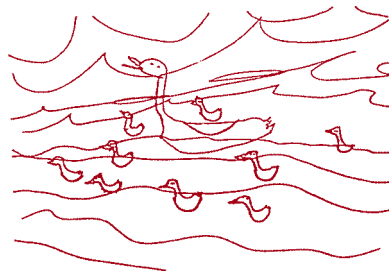
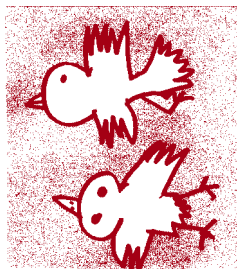
Hvad rummer det? - For det første to ting, som er lige vigtige: *Fællesskab og frihed*. Begge dele skal nævnes samtidigt. Man gik ud fra, at man kunne have fællesskab, uden at det betød ensretning, dvs. uden at fællesskabet var på bekostning af friheden; og man gik tilsvarende ud fra, at friheden hørte til inden for fællesskabet. Frihed er hvad man skylder hinanden i fællesskabet; fællesskabet er en karikatur af, hvad det skulle være, hvis det ikke ånder i frihed. Omvendt får friheden sit indhold af det fællesskab, den skal være til i.

For det andet rummer det folkelige en forpligtelse på *lighed*. Men lighed er to ting. I en sang - af Grundtvig - som frem for nogen har været slagsang i hele denne folkelighedsbevægelse tales der om „lige værdighed i borg og hytte”. Det drejer sig om lighed, men det betyder ikke, at man skal producere en ydre lighed. Nej, man gik ud fra, at ligheden *var* der, hvor lidt man end kunne se den, og hvor forskellige folks vilkår end var. Ud af det sprang så en bestræbelse på også at fremme ligheden, så langt det kunne gøres. Det var det, der i andelsmejerierne fik udtryk i et ideal - som man ganske vist ikke altid levede op til - om at man skulle stemme „efter hoveder ikke efter høveder”, dvs. at husmanden

med to køer skulle have lige så stor indflydelse og medbestemmelse som gårdmanden med trediv. Økonomi og intelligens og viden behøver ikke at være udjævnet, før man kan regne sig lige. Den lige værdighed er der i forvejen. Men det falder naturligt at gå nogle skridt i retning af lidt større lighed også i det ydre forhold, når vi nu grundlæggende *er* lige.

Der er nogle elementer mere i det folkelige. *Ansvar* f.eks. Det ligger i sagen selv. Man tog ansvaret for egne anliggender, og mente at kunne bære det lige så godt som myndigheder og de såkaldte eksperter. Men så måtte man også tage konsekvensen og leve med den risiko, der fulgte med selv at have ansvaret. Det lærte de. Det kan næppe overvurderes, hvad det kom til at betyde, at folk i alle mulige forhold blev øvet i at have ansvar. Der var brug for, at folk sad i bestyrelser og tog beslutninger, og det gjorde de så. Det er ubegribeligt at det gik godt, og somme tider gik det også galt, men de blev ved alligevel og blev dygtigere og dygtigere.

Der ud af kom en selvtillid, som man må forundres over - og samtidig en mistillid til eksperterne, som sommetider kom til at koste dyrt. Men folk lærte at stole på sig selv.

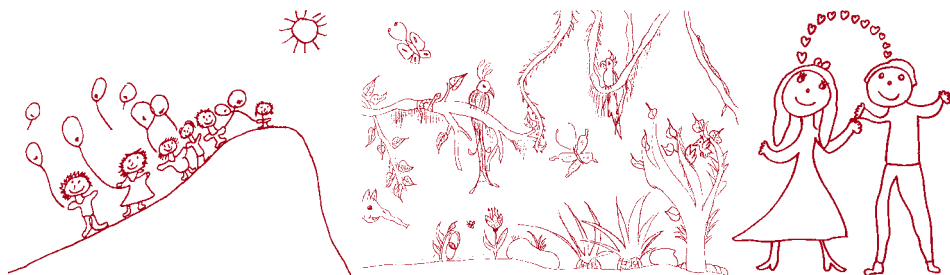


Friskoletraditionen er gammel i Danmark. I mere end 150 år er den groet nedefra. Børnenes undervisning er først og fremmest forældrenes sag. Friskolen har rod i hjemmeundervisning. Denne mulighed bliver sjældent benyttet i dag, men det er stadig det principielle grundlag for skolefriheden.

Børnene ved Egå Friskole i 1914, som man her ser sammen med deres lærerinde, kom fra syv forskellige skolekredshjem. Skolekredsen omfattede også andre familier som støttede skolen - også folk uden børn - og var med til samvær og folkeoplysende møder, der jævnligt foregik på skolen om aftenen.

Den lille friskole i Egå begyndte i 1881 og blev lukket i 1957.





2. Forældreretten

Opdragelse og undervisning er et eksistentielt anliggende. Hvem har krav på myndighed over barnet - over det enkelte menneske - som individ? Det har vist altid været et idéhistorisk stridsspørgsmål. I antikken så man - ligesom i det moderne diktatur - staten som den egentlige organisme. Helheden kom før delen, mente Aristoteles. Staten før den enkelte. Den kristne tænkning bryder med dette syn, idet den hævder, at både familien og det enkelte menneske har et ansvar overfor en højere instans end staten - og derfor også en ret uafhængig af staten. Denne tanke, som først udviklede sig efterhånden - og gennem konflikter - i det kristne kulturunivers, er igennem tiderne blevet fortolket på mange og højst forskellige måder.

Den første virkelig markante talsmand for forældrenes ret i forhold til de overordnede autoriteter møder vi i 1200 årene i Thomas af Aquino. Hans kontroversielle synspunkt var, at jødiske forældre havde ret til at lade være at døbe deres børn. Han hævdede, at der forud for dåben - allerede i skabelsen som far, mor og barn - ligger et guddommeligt bud, som må respekteres. Det jordiske barneforhold er en lignelse på barneforholdet til Gud.

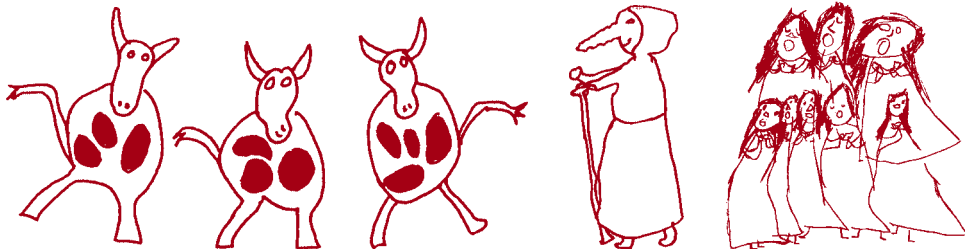
Når man i dansk friskolesammenhæng taler om forældreretten som et grundlæggende princip, er det denne religiøst baserede opfattelse man henviser til: *I opdragelses-spørgsmål er det de enkelte forældres samvittighed, der er den højeste autoritet.*

(Samvittigheden er jo formet i forældrenes personlige gudsforhold - og dette må nødvendigvis gå *forud* for deres forhold til staten og kirken.)

Forældreretsbegrebet har sat et markant præg på dansk skolelovgivning. Det vandt frem i løbet af det 19. århundrede. - Det har Grundtvig og Kold en væsentlig andel i. - Men rodnettet forgrener sig i det 18. århundredes pietistiske bevægelse, der skabte klarhed over, at tro var et og statens myndighed noget andet, og det er delvis sammengroet med oplysningstidens tanker om pædagogik og liberalisme som midler til udviklingen af et nyt frit borgerligt samfund.

Kort fortalt er det derfor, vi har lovfæstet *undervisningspligt* - og ikke lovfæstet skolepligt - i Danmark. Derfor er det den dag i dag *forældrenes* ansvar at sørge for børnenes undervisning - enten ved at hjemmeundervise dem (en principielt vigtig mulighed, som meget få forældre dog gør brug af) eller ved at vælge enten en offentlig eller en privat (offentligt støttet) skole, som de har tillid til.

Mere udførligt fortalt kan forældreretsprincippet føres helt tilbage til den første danske skolelov i 1814: *Forpligtelsen til at sende børnene i skole bortfalder for den, der selv kan drage omsorg for, at de får undervisning.* Den bestemmelse var vel nok beregnet på folk i højere samfundslag, som kunne ansætte en huslærer. Men det



blev dog forholdsvis hurtigt (i løbet af 1830'erne) slået fast, at der heller ikke er skoleligt for jævne folks børn, hvis forældrene - som de religiøse vækkelses folk gjorde det - selv sørgede for undervisningen. Med den såkaldte skolefrihedslov i 1855 blev forældreretten helt grundfæstet, den senere lovgivning har kun videreudviklet princippet. Fra 1908, hvor friskolerne blev sikret statstilskud, begynder staten således selv at betale for at forældreretten kan udøves af alle - uanset økonomiske midler. Og sådan er det blevet ved. Netop de jævnlige ajourførte statslige tilskudsbestemmelser viser, hvor stærkt forældreretten er forankret i dansk skolepolitik.

Forældreretsbegrebet er og bliver en trossag. Det blev udviklet og formet gennem stridigheder om - det de vakte opfattede som - den (forkerte) rationalistiske religionsundervisning i den offentlige skole. Det var i troen den almindelige borger hentede styrken til at stå op mod myndighederne og hævde sin ret til at undervise sine egne

børn i den (for ham selv) rette tro. Senere blev kulturkampen bredere og drejede sig om statens regulering af pædagogiske, økonomiske og sociale forhold og den politisk trods alt mere myndiggjorte bondebefolknings kamp for selvbestemmelse på disse områder.

Kampen for forældreretten er imidlertid ikke forbi. Den er fortsat en trossag. Og den handler fortsat om forældrenes - til tider kontroversielle - ret i forhold til staten og de overordnede autoriteter. Siden 1990'erne er der i den offentlige debat fra mange sider blevet sat spørgsmålstegn ved, om de muslimske indvandrerforældre virkelig skal have lov til at „isolere sig” i egne skoler, hvor undervisningen - selv om den næsten udelukkende foregår på dansk - ofte er præget af islamisk tro. Flere lovændringer har indført krav om opdragelse til at leve i et samfund med frihed og folkestyre.

Det er Dansk Friskoleforenings formål at *værne om hjemmenes ret og indflydelse i skolespørgsmål.*

Betingelser for statstilskud

(Kilde: Tilskudsbekendtgørelse af 8. september 2005 samt oplysninger fra Friskolernes Kontor)

En friskole, der skal oprettes med statstilskud, skal anmeldes over for Undervisningsministeriet senest 1. februar det år, den skal starte. Der betales et depositum på 30.000 kr., som bliver refunderet - hvis skolen virkelig kommer i gang.

Undervisningsministeriet har i september 2006 fremsat forslag om ændret anmeldelsesfrist til 15. august året før, skolen skal begynde. Det må anbefales initiativtagere at sætte sig ind i den nyeste lovgivning og de nyeste bekendtgørelser.

Senest den 1. april skal udkast til vedtægter indsendes

til godkendelse.

Senest den 1. juni skal der indsendes oplysninger om:

- Skolens lokaliteter, klasser og skoleleder.
- Skolens revisor.
- Stedlige brand- og bygningsmyndigheders godkendelse.
- Bestyrelsens sammensætning.

Det første år skal skolen have mindst 12 elever pr. 5. september uanset klassetrin, det andet år mindst 20 elever, og det tredje år mindst 28 elever på 1. - 7. klassetrin.



3. Mindretalsretten

Demokrati tolkes både som begreb og som praksis meget forskelligt verden over. Så bred er tolkningshorisonten, at de, der er placeret i den ene ende, ofte ligefrem vil fratage dem, der er placeret i den anden ende, navnet demokrati - og måske endda beskyldte dem for det modsatte. I den vest-europæiske *politiske* tradition er der dog enighed om, at demokrati har at gøre med afgørelser truffet ved en fri afstemning, og hvor det derefter er *flertallets* afgørelse, der er gyldig.

Med dette som udgangspunkt er der derefter imidlertid forfægtet i hvert fald to hovedopfattelser. Den ene kunne kaldes „*flertalsdemokratiet*” - dvs. den opfattelse, at flertallets mening til enhver tid skal fremmes, og at mindretallet må underordne sig dette og i øvrigt håbe på, at det tilhører flertallet næste gang. Den anden hovedopfattelse kunne kaldes „*mindretalsdemokratiet*” - nemlig den opfattelse, at nok har flertallet af praktiske grunde beslutningsmyndigheden - men ikke nødvendigvis sandheden. Den kunne i princippet lige så godt ligge hos mindretallet, og derfor skal mindretallet beskyttes og ikke mere end højst nødvendigt indordne sig flertallets beslutninger.

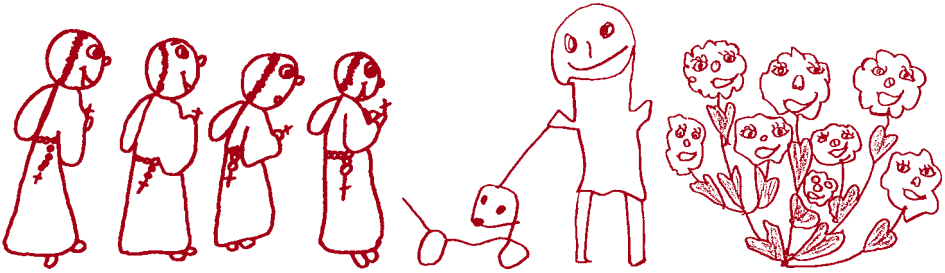
De forskellige europæiske lande vægter den ene eller den anden demokratiopfattelse i deres praktiske politik. I Danmark blev det allerede fra demokratiets start (Danmark fik en demokratisk konstitution i 1849) „mindretalsdemokratiet”, der blev

fremherskende i lovgivningen. Ikke mindst N.F.S. Grundtvig og hans politiske fæller kæmpede for denne opfattelse. De gjorde det i en sådan grad, at ikke blot fik mindretallet lov til at mene og handle, som det ville i modsætning til flertallet, men flertallet (statsmagten) skaffede dem også *økonomisk støtte til at udfolde deres mindretalsopfattelse*.

Her er vi så ved kernen i det danske „mindretalsdemokrati”. Mindretalsbeskyttelsen er en mindretalsret, som bliver lovfæstet - f.eks. i skolelovene. Mindretallet skal ikke stå med hatten i hånden over for flertallet, men kan stå på sin politiske såvel som økonomiske ret - og endda bekæmpe flertallets opfattelse ved hjælp af denne ret.

Så langt er det kun de færreste lande, der går. Mindretallet beskyttes og har lov til f.eks. at oprette egne skoler, men ligefrem med statsmidler (og da slet ikke i den størrelsesorden som i Danmark) at støtte mindretallet, så det endog kan bekæmpe flertallet, dét er at gå for vidt. Sådan har vi imidlertid valgt det i Danmark, og denne demokratiopfattelse giver som nødvendig konsekvens stor frihed for mindretallets skoler.

Helt konkret fik den danske demokratiopfattelse betydning for det tyske mindretal i Danmark efter første verdenskrig. Den sønderjyske folkeafstemning i 1920 om grænsedragningen mellem Tyskland og Danmark skabte et stort mindretal af



tyskere på den danske side af grænsen. Dette mindretal fik i overensstemmelse med tankerne i „mindretalsdemokratiet” ved en særlig lovgivning ret til at skabe deres egne skoler, og opnåede samme tilskud som de offentlige kommuneskoler.

Dette var faktisk mere end de danske private børneskoler fik i henhold til fri-skoleloven. Denne ordning holdt op efter anden verdenskrig, og i dag virker de tyske mindretalsskoler under samme lov som de øvrige private børneskoler.

Mennesket som guddommeligt eksperiment

„Mennesket er ikke nogen abekat, men et guddommeligt eksperiment”, konstaterer Grundtvig i det skelsættende værk „Nordens Mythologi” fra 1832. Hvert menneske, der fødes er enestående. Hvorfor? - Jo, fordi dette konkrete menneske er det eneste, der kan leve det liv, det har fået. Ingen andre kan leve livet for det - lige så lidt som det kan leve det liv på andres vegne. Og det er menneskets opgave at leve dette liv ærligt og redeligt - og ikke vende ryggen til det. Når Grundtvig taler om aber i forhold til mennesket, skal man ikke tænke på Darwins afstammingslære. Darwins „Arternes oprindelse” udkommer først 25 år senere. Grundtvig vil blot præcisere den for ham afgørende kvalitetsforskel mellem aber og mennesker. Aberne kan kun „abe efter”, dvs. gøre det, andre har gjort. Mennesket er derimod i stand til at gøre det, der skal gøres!

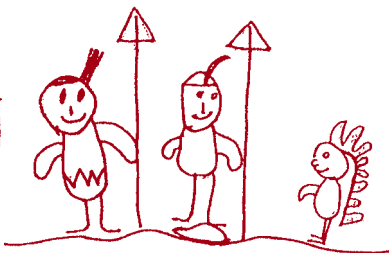
Og hvad er det så, der skal gøres?

- Ja, det gives der ingen patentløsning på. Hvad det mere præcist består i, er det hvert enkelt menneskes opgave at finde ud af. Deri består eksperimentet.

At være sig selv, men ikke sig selv nok

Det er en grundlæggende tanke hos Grundtvig, at mennesket så at sige er nødt til at komme til sig selv, før det kan komme til andre. Man må kunne sige *jeg*, før man siger *vi*. Det er vigtigt for ethvert menneske at forstå, at det har en enestående betydning. Det er også legitimt at føle sig „interessant” som person. Men man må ikke forledes til at tro, at man er den eneste person, der er interessant. Det er ethvert menneske! Lige så vigtigt det er „at være sig selv” - lige så vigtigt er det, at man „ikke er sig selv nok”. Man skal ikke flygte fra virkeligheden og ind i sig selv, men i fællesskab med andre stille sig ansigt til ansigt med den og virke i den. „Dag og dåd er kæmperim” - som det hedder i en af Grundtvigs mange sange.

(Jørgen Carlsen: *The danish „Folkehøjskole”*, Udenrigsministeriet 1993 s. 14-15.)



4. Friheden i friskolen

De grundtvig-koldske friskoler eller blot friskolerne - hører til blandt de *private* skoler i Danmark, dvs. skoler, som ikke er ejet af staten eller kommunen eller anden offentlig myndighed, men som oftest - på grundlag af en særlig lovgivning - får økonomisk støtte fra det offentlige. De private skoler i Danmark omfatter meget forskelligartede skoler - lige fra alternative børneskoler som f.eks. friskoler over private gymnasier og højskoler til erhvervsuddannelsesskoler af forskellig art.

Vigtigere for friskolerne, end at de er private, er imidlertid, at de er *frie*. Sammen med en række andre private skoleformer - nemlig folkehøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejds-skoler - tilhører friskolerne den åndsbeslægtede „familie” af såkaldt *frie skoler*.

Friheden hos de frie skoler er både *frihed fra* noget og *frihed til* noget. Det er frihed fra at være underlagt statsmagtens og dermed flertallets - opfattelse af skole og undervisning og frihed til at gennemføre skole og opdragelse på egne betingelser.

Man kan samle de frie skolers - og dermed også friskolernes - frihed i fem frihedsprincipper, som indbyrdes betinger hinanden:

Princippet om ideologisk frihed

Dette princip er det helt grundlæggende for friskolernes eksistens, og har sit udspring i forestillingerne om forældreretten og mindretalsretten - jvf. beskrivelserne

ovenfor.

Det er forældrene, der har ansvaret for og dermed også retten til at bestemme, hvordan deres børn skal opdrages og undervises. Staten kan derfor heller ikke forlange, at et barn skal følge en bestemt undervisning eller skole. Forældrene kan vælge at undervise deres barn selv - og kan tilstrækkeligt mange forældre enes om det, kan de vælge at oprette en skole, hvis undervisning og hele liv er tilrettelagt ud fra lige præcis deres livssyn eller ideologi.

Det er vigtigt at understrege, at grundlaget kan være af både religiøs, politisk eller pædagogisk art. En bestemt religiøs opfattelse af verden - at den er ond, god eller snart går under - kan være det bærende for skolens undervisning og hverdag. Er man af den opfattelse, at børnene skal opdrages til at omstyrte det eksisterende samfund, har man også lovens beskyttelse til at holde skole ud fra en sådan opfattelse. Ændringer af friskoleloven i 2002 og 2005 giver dog Undervisningsministeriet ret til at gribe ind, hvis følgende bestemmelse ikke overholdes:

„Skolerne skal efter deres formål og i hele deres virke forberede eleverne til at leve i et samfund med frihed og folkestyre samt udvikle og styrke elevernes kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene“.

Det er klart, at en frihed til at forfægte



bestemte ideer gennem skole og opdragelse også indebærer friheden til at bekæmpe andre ideer. Blot det foregår med midler, som i øvrigt er lovlige.

Princippet om pædagogisk frihed

For at bestemte ideer om menneskelivet og samfundet skal kunne udfolde sig i undervisning og skolehverdag, må der nødvendigvis være frihed til at bestemme såvel indhold som metode i forbindelse med undervisningen. Derfor har der traditionelt fra statsmagtens side kun været opstillet ganske få krav til undervisningens indhold og ingen til undervisningens metode. Lovændringer i 2005 har dog indsat præcise krav til skolerne, som i dag efter nærmere regler skal dokumentere, at undervisningen *„står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen”*.

Denne bestemmelse var oprindelig meget åben og gav i realiteten friskolerne fuld frihed med hensyn til valg af undervisningens indhold og tilrettelæggelse. Friheden er ikke afskaffet, men den er nu reguleret inden for ret snævre rammer.

På en række meget bibeltro skoler er man f.eks. af den opfattelse, at verden er skabt for seks tusinde år siden, og at det meste af den geologiske og historiske videnskab derfor er falsk. På disse skoler kan man ikke længere frit tilrettelægge historie- og geografiundervisningen ud fra en sådan opfattelse.

Nogle skoler ser det som afgørende, at børnene lærer at forstå verden ud fra en

helhedsforståelse og betragte god viden primært som noget, der er nødvendig for at løse praktiske problemer. Derfor tilrettelægges undervisningen alene som projektarbejde. Der findes slet ikke skolefag på skemaet. Dette kan fortsat ikke anfægtes fra anden side end fra forældrene til børnene i skolen.

Tilsynet med, at undervisningen på friskolerne er tilfredsstillende har været udsat for en række lovstramninger siden 1998, og ministeriet har intensiveret og målrettet tilsynet med tilskudsbetingelsernes opfyldelse. Det er herunder præciseret, at ministeriet også kan føre tilsyn med undervisningsniveauet. Det primære tilsyn er dog fortsat lagt i hænderne på forældrene og en tilsynsførende, som forældre-kredsen selv vælger. Staten kan fratage en skole dens tilskudsberettigelse, hvis forholdene på skolen skønnes at være i strid med friskoleloven og almindelige retsregler.

Princippet om økonomisk frihed

Forældrene betaler for at have deres barn gående i en friskole, men det er forskelligt fra skole til skole, hvad betalingen er. I særlige tilfælde kan et forældrepar bevilges hel eller delvis friplads til deres barn. I så fald betales skolepengene af en særlig fripladsbevilling på finansloven.

Ud over skolepengene får skolerne imidlertid et meget stort beløb i statsstøtte til deres virksomhed - og det gælder altså uanset hvilken idé eller ideologi, der er fundamen-



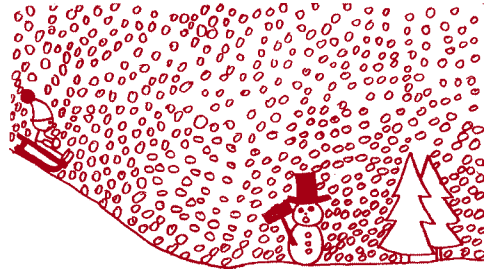
tet for skolens virksomhed.

Det er nødvendigt, for at den pædagogiske frihed skal kunne være en realitet, at der ikke fra statens side lægges bånd på, hvordan skolepenge og statsstøtte skal anvendes. Derfor er det stort set også kun i forhold til læreres lønninger og ansættelsesvilkår, at der fra centralt hold er opstillet faste regler. Hvis en skole for at leve op til sine ideer f.eks. vil bruge mange penge på bøger eller på busture, så må den gøre det. Det er kun den helt eller delvis forældrevalgte bestyrelse, som kan gøre indsigelser, så længe skolens midler anvendes til dens skole- og undervisningsvirksomhed. Denne frihed er også en af grundene til, at skolerne såvel bygningsmæssigt som i forhold til lokaleindretning og undervisningsmaterialer er meget forskellige.

Princippet om ansættelsesfrihed

Ideologisk frihed og pædagogisk frihed medfører, at det er op til skolerne at afgøre, hvem der har de rette kvalifikationer til at undervise på skolen. Hverken statsmagt, fagforening eller andre myndigheder uden for skolen kan stille bestemte uddannelsesmæssige krav til lærerne. Mange friskolelærere er da heller ikke uddannet på et lærerseminarium. De har enten ingen pædagogisk uddannelse eller er uddannet under en alternativ læreruddannelse specielt tilrettelagt for de frie skoler.

Ansættelsesfrihed indebærer, at friskolerne - til forskel fra den offentlige skole - åbenlyst kan stille krav om, at læreren loyalt



forfægter bestemte opfattelser af menneskelivet og samfundet.

Manglende overensstemmelse mellem en lærers holdning og skolens er derfor også helt legitim grund til ikke at ansætte en lærer - eller til om nødvendigt at afskedige en lærer.

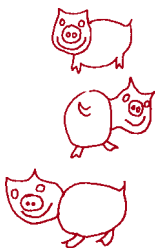
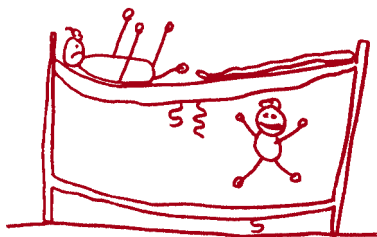
I et samfund som det danske, hvor den enkeltes frihed til at tro og tænke og ytre sig med rette fremhæves og beskyttes, ikke mindst i forbindelse med ansættelsesforhold i den offentlige skole, kan det virke provokerende, at en fri skole, som modtager store tilskud fra det offentlige, kan afskedige en lærer, hvis han f.eks. åbenlyst handler i strid med skolens værdigrundlag. Det er imidlertid en nødvendighed for beskyttelsen af mindretallet - og dermed den danske opfattelse af demokratiet - at samfundet lever med dette frihedsparadoks på det ansættelsesmæssige område.

Det skal fremhæves, at de ansatte på de frie skoler naturligvis har en *økonomisk beskyttelse* som ved afskedigelser i det offentlige skolesystem. Ansættelsesfriheden kan ikke forvaltes vilkårligt.

Princippet om elevfrihed

Lige som ingen myndighed uden for skolen kan blande sig i skolens læreransættelser, er der heller ingen offentlig myndighed, som kan forlange en bestemt elev optaget på skolen.

En friskole kan suverænt bestemme sin optagelsespolitik - og bortvisningspolitik.



Også her er der frihed til, at skolen kan opstille bestemte krav til forældrenes eller børnenes overbevisning som betingelse for optagelse. Det er dog imidlertid sådan, at de fleste friskoler har som politik at optage eleverne i den rækkefølge, de tilmelder sig. Man går ud fra, at forældrene, når de melder deres børn ind i skolen, er i overensstemmelse med - eller vil indordne sig - skolens idégrundlag.

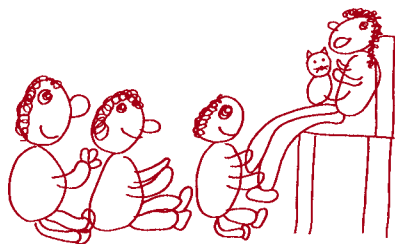
Der er således en meget stor *frihed* til noget i den danske friskoleverden, og denne frihed bliver i stor udstrækning udnyttet, og uanset det idemæssige ud-

gangspunkt, er en skole med godkendte vedtægter berettiget til at modtage statstilskud - og blive omfattet af de fem frihedsprincipper - hvis den har indskrevet mindst 28 elever på 1. - 7. klassetrin.

Det skal understreges, at de fem frihedsprincipper er *principper*, og nogle af eksemplerne på deres udnyttelse er måske lidt ekstreme. De enkelte skolers ret til at drive skole ud fra deres særlige opfattelse af sandheden har været under pres de senere år, og de før omtalte lovændringer giver Undervisningsministeriet flere muligheder for at gribe ind.



Nogle friskoler er gamle. Andre er ret ny. Men fælles for dem er, at de er skolekredsens (forældrene og andre medlemmer, børnene og lærerne). Derfor er det praktiske arbejde med bygningernes vedligeholdelse også noget, der angår alle. Dette gælder også ved nybyggeri, hvor meget af arbejdet klares på frivillig basis - man har jo selv det økonomiske ansvar. Øster Jølby Friskole startede i 1861. Billedet viser et rejsesgilde i 1984.



5. De grundtvig-koldske friskoler

De danske private børneskoler - dvs. skoler som parallelt med folkeskolen tilbyder undervisning fra børnehaveklassen til 10. klasse - går under fællesbetegnelsen *de frie grundskoler*. De virker alle under samme lov - nemlig „Lov om friskoler og private grundskoler (frie grundskoler)” - i daglig tale „*Friskoleloven*”. Skolerne har i forhold til deres forskellige historiske udgangspunkt og skoleopfattelse organiseret sig i forskellige sammenslutninger.

Den største gruppe af skoler blandt de frie grundskoler er de *grundtvig-koldske friskoler*. De er godt nok forskellige såvel i forhold til deres undervisningsindhold som i den måde skolehverdagen foregår på. Alligevel vil man kunne tale om nogle fællestræk, som viser tilbage til de tanker om menneske og skole, som Grundtvig og Kold udtrykte, og som har levet i en over hundredårig skoletradition.

Forældrestyrede

Frie grundskoler er i dag selvejende - dvs. at ingen person kan få personligt økonomisk udbytte ud af skolens drift. Et eventuelt overskud af driften bliver i skolens kasse - og alle skolerne skal have en bestyrelse som øverste myndighed for skolens hele virksomhed.

Kredsen bag en skole kan i meget stor udstrækning selv bestemme, hvordan skolens bestyrelse skal sammensættes. På nogle frie grundskoler (f.eks. de katolske skoler) er det således den forening eller

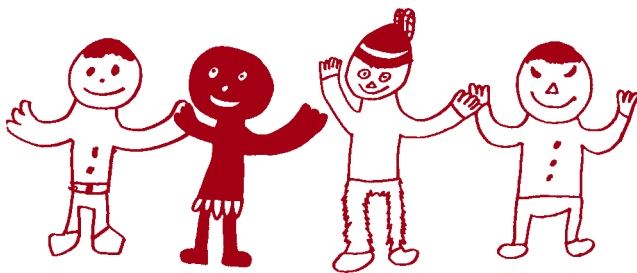
En broget skolekreds

Arbejdet i skolekredsen er således noget meget centralt i vores skole. Skolekredsen skal helst fungere som en organisme med flere samarbejdende organer. Disse organer er: støttekredsen (venner af skolen, som ikke har børn i skolen), forældrene, børnene, skolelederen / lærerne og bestyrelsen.

Samarbejdet mellem lærerne og forældrene er noget meget væsentligt. Det er heri at friskolen bliver til. Vi mødes med hinanden på mange forskellige måder: Ved fællesmøder for hele skolekredsen, ved klasseforældremøder, ved forældrebesøg på skolen, ved lærerbesøg i hjemmet, men vigtigst er næsten, når vi mødes til festligt samvær. Det gør vi flere gange om året: til klassefest, forårsfest, sommerafslutning, men bedst er julefesten. Her plejer vi at være ca. 300 børn og voksne.

En kreds er en cirkel, der samler sig om et centrum. Det gør en skolekreds også. Kredsen centrum er skolens formål, dens livssyn, og det er organismens hjerteslag. Et hjerteslag, som holdes i gang af et kristent livssyn. Dette kommer til udtryk hver dag ved morgensangen, hvor vi beder Fadervor.

Men her skal det også siges, at de fleste hjem, som ønsker at være med i kredsen, ikke på forhånd er videre kendt med de grundtvig-koldske skoletanker. Der er mange forskellige grunde til, at forældrene netop søger vores skole. De fleste kommer på grund af det nære miljø, som vi arbejder på at etablere



i skolekredsen. En del kommer, fordi de tiltrækkes af den musiske undervisning, som vi tilstræber. Nogle kommer, fordi de tror, at deres børn derved bliver bedre rustet til arbejdsmarkedet. Andre kommer, fordi de mener, at det er „finere”, at sætte deres børn i en betalingskole (dette er bestemt ikke skolens formål). Færre kommer, fordi det er gået dårligt i folkeskolen. Og få kommer, fordi de er blevet henvist af skolepsykolog eller socialrådgiver.

Inden indmeldelsen får alle en grundig orientering om skolen, og det den står for. Derefter er det op til forældrene at afgøre, om de kan sige ja til at indgå i et samarbejde med os. Men skolen skal også kunne sige ja til forældrene. Vi må være rimeligt enige i synet på undervisning og opdragelse. Og forældrene må, ligesom lærerne, være indstillet på, at vi hver især må yde mere til fællesskabet end i en folkeskole. Ellers går det ikke.

Det hænder, at et hjem melder sig ud efter nogle år, fordi det viser sig, at de alligevel ikke er enige nok med skolen om væsentlige sider af dens virke. Og i sjældnere tilfælde må skolen bede et hjem om at finde en anden skole for deres børn, når samarbejdet ikke vil lykkes. Den frihed skal der være for begge parter! Hvad der her er sagt om hjemmene gælder også lærerne.

Det almindeligste er dog heldigvis, at vi opnår et godt samarbejde, der kan resultere i varige venskaber, som holder ved ud over skoletiden.

organisation, der står bag skolens oprettelse, som har den bestemmende indflydelse på sammensætningen af skolens bestyrelse. Dette er for at beskytte det idégrundlag skolen er oprettet på.

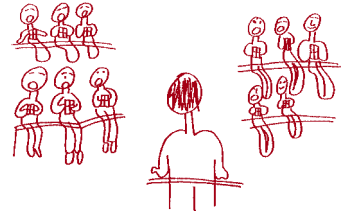
På de grundtvig-koldske friskoler er det i modsætning hertil afgørende, at det er *elevernes forældre*, der har beslutningsmyndighed på skolen.

Disse skoler har derfor normalt en skolekreds, som primært dannes af de aktuelle elevers forældre, men oftest også af personer, som ønsker at støtte skolen. Ud af denne skolekreds vælges en bestyrelse, som overfor Undervisningsministeriet er ansvarlig for skolens samlede virksomhed.

Det er ligeledes et fællestræk hos de grundtvig-koldske friskoler, at forældrene på forskellig måde er aktive i forhold til skolen - nogle steder f.eks. ved at deltage i vedligeholdelse og rengøring af den.

Vægt på fortælling og sang

Helt tilbage fra de første friskoler, der blev oprettet med udspring i Grundtvig og Kolds ideer, har sangen og fortællingen haft en central plads. Gennem den aktive brug af og lytten til det danske sprog - modersmålet - bliver eleven indført i det at være dansk. Og det er gennem poesien og fortællingen, at eleven bliver præsenteret for *det mytiske* i menneskelivet. Det der er svært at måle og veje og fatte, men som er afgørende at medregne for at kunne leve et sandt menneskeliv.



Fortælling på en grundtvig-koldsk friskole er ikke kun en pædagogisk metode på linie med andre pædagogiske metoder. Fordi fortælleformen har det folkelige og det mytiske *som udgangspunkt og som endemål*, skal den også i sig selv forstås som en bestemt måde mennesker er sammen på - som en indføring i menneskelivet.

En kristen tradition

Friskolerne blev til i kredse, hvor kristendom var et selvfølgelig udgangspunkt og livsgrundlag. Hvad det betød, siger Christen Kold meget enkelt. Han fortæller, hvordan han i sin ungdom på seminariet var nedtrykt over sin uduelighed i alle henseender, „men en dag gjorde Peder Larsen Skræppenborg (en fynsk vækkelsesprædikant) mig opmærksom på, at Vor

Forskellige tolkninger

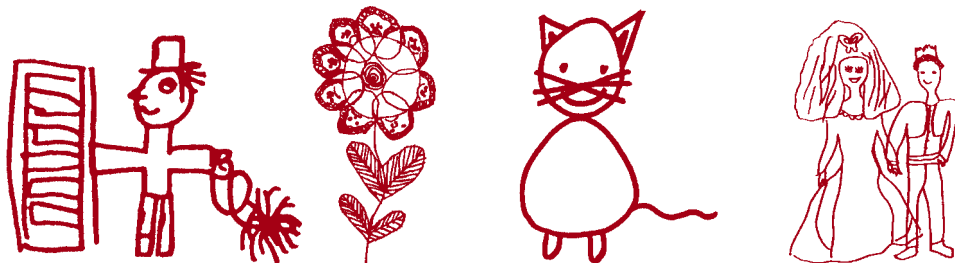
Stevns Friskoles formål er at drive skole med udgangspunkt i Grundtvigs og Christen Kolds skoletanker. Der ligger vide og mange forskellige tolkningsmuligheder i denne formålsparagraf. Men sådan skal det også være. Det er det spændende og fornyende ved en grundtvig-koldsk friskole. Det er nemlig medvirkende til, at samtalen om skolens identitet holdes i gang år efter år. Ind imellem slår debatterne gnister, og det kan hende, at nogle går og smækker med døren. Men det er aldrig kedeligt. Oftest er det frugtbart. Under alle omstændigheder er det skolens vilkår, når vi vælger at sætte skolefriheden højest.

Herre elsker menneskene”. Det vendte for ham op og ned på alting. Han blev for det første glad, og han opdagede så, at *han* også elskede mennesker, ja, sig selv med. Det gav liv og frihed. Den forståelse af kristendom blev et fortegn for alt, hvad han siden foretog sig, dermed også for hans skolearbejde. Det har udtalt eller udtalt været fortegnet for friskolerne siden hen.

Kristendom som fortegn betyder, at grundtvig-koldske friskoler ikke kan have nogen ideologi, hverken pædagogisk, politisk eller religiøs. At Vor Herre elsker mennesker er ikke en ideologi eller et meningssæt. Det er en forudsætning, som rummer tryghed og lighed og frihed. Den frihed skal ikke indskrænkes ved ideologiske formålsparagraffer.

Fortegnet betyder, at mennesker og dermed børn, er noget, fordi de er holdt af - som i et godt hjem - ikke i kraft af, hvad de er eller kan, eller kan blive til, heller ikke hvad man gør dem til med pædagogiske anstrengelser. Børnene selv er - som i et godt hjem - vigtigere end meninger, anskuelser og pædagogiske programmer. Børnene kommer først, metoden kommer bagefter og må indrettes efter børnene og virkeligheden.

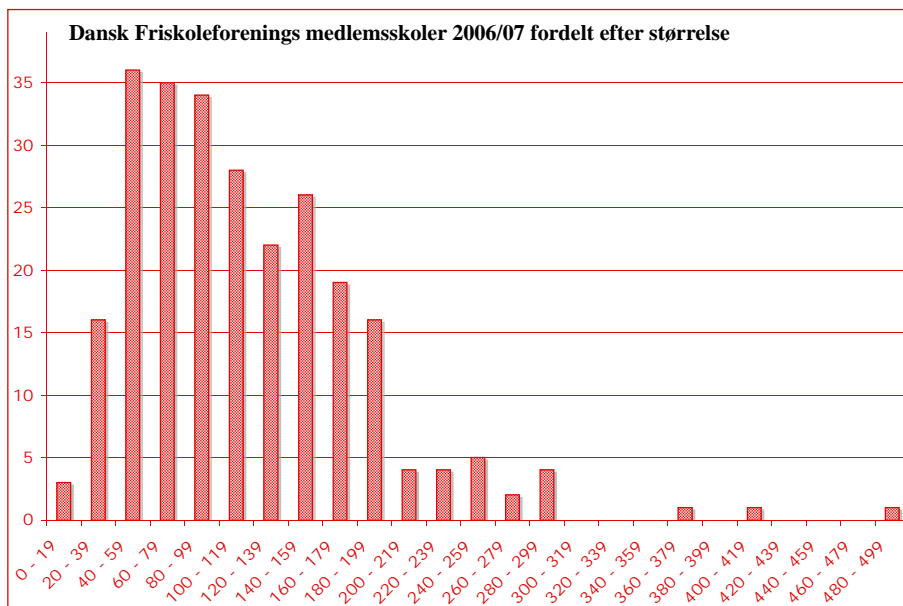
Fordi kristendom er en holdning, og ikke et sæt meninger, er det nødvendigt for en friskole, der vil holde fast ved at være sig selv, at der er lærere og forældre ved skolen, der selv står inde for den holdning. Ellers er det en død tradition.



Men fordi det er en hovedsag i den holdning at give frihed, kan man ikke aftvinge hverken forældre eller lærere en trosbekendelse.

Det ligner en selvmodsigelse: Hvis friskolen skal blive ved at være sig selv, så den kan blive ved at leve med frihed, lighed og

kærlighed, må der nødvendigvis være lærere og forældre, der holder fast ved levende kristendom og dermed holder grundlaget for skolen levende. Men det kan man ikke kræve af forældre eller lærere uden at forvanske den kristendom, for så går friheden fløjten. Den selvmodsigelse må man leve og slås med.





6. De øvrige frie grundskoler

Som sagt grupperer de frie grundskoler sig i forskellige sammenslutninger. Historisk set kan man inden for den danske ikke-offentlige børneskoletradition pege på to hovedlinier, som har udmøntet sig i de to største grupperinger af frie grundskoler. Den ene er de grundtvig-koldske friskoler og den tradition de repræsenterer, sådan som den er beskrevet ovenfor. Friskolerne, hvoraf kun de færreste tæller flere end 200 elever, er samlet i *Dansk Friskoleforening*. Til sammen er der 257 medlemsskoler i Dansk Friskoleforening, og den er i forhold til antal skoler den største sammenslutning af frie grundskoler. Foruden de grundtvig-koldske friskoler tæller foreningen nogle enkeltskoler med andet idégrundlag end det grundtvig-koldske - og tillige 16 Rudolf Steiner-skoler og 20 indvandrer-skoler.

Den anden historiske hovedlinie repræsenteres af de private realskoler. Mange realskoler blev som friskolerne oprettet i sidste halvdel af det 19. århundrede. Ikke som et idémæssigt og pædagogisk alternativ til den offentlige skole, men som en mulighed for, at bogligt begavede børn på landet og i byen kunne få bedre mulighed for at opnå videregående skolekundskaber, end de dengang kunne det i den offentlige skole.

Realskolernes kendetegn er derfor ofte også i dag, at man vægter de boglige kundskaber højt i skolehverdagen. Der er 118 skoler samlet i *Danmarks Privatskoleforening*, som elevmæssigt er den største af skoleorganisationerne (tidligere Danmarks Realskoleforening). De fleste skoler har mellem 200 og 1000 elever.

De øvrige sammenslutninger af frie grundskoler er: *Lilleskolerne – en forening af frie grundskoler* (ofte skoler inspireret af 1960'ernes reformpædagogiske strømninger) med 52 skoler, *Foreningen af Kristne Friskoler* (skoler oprettet siden 1970'erne med en klar pietistisk og bibeltro, kristen grundholdning) med 36 medlemsskoler, *Foreningen af private Gymnasieskoler* (14 private gymnasier har grundskoleafdelinger) med 22 medlemsskoler, *Foreningen af Katolske skoler*, som har 22 medlemsskoler og endelig *Deutscher Schul- und Sprachverein* (skoler tilhørende det tyske mindretal i Danmark - jvf. ovenfor), som tæller 15 skoler.

Vil man vide mere om ovennævnte skoleforeninger, kan man ringe eller skrive til dem. Foreningernes hjemmesideadresser står bagerst i dette hæfte.

Medlemmer af Dansk Friskoleforening 2005/2006





7. Tre friskolehistorier

7.1. At starte på bar bund

Gudenådalens Friskole blev oprettet i 1986 af en gruppe forældre, der gerne ville lave en grundtvig-koldsk friskole. I januar måned blev der holdt stiftende generalforsamling - og vi blev kontaktede med henblik på at blive ansat som lederpar på den nye friskole. Vores ideer og holdninger faldt i god tråd med forældrenes - og vi blev enige om at gå videre sammen.

En masse ting skulle klares. Der var ikke noget hus at være i. Der var ingenting at putte i huset - ikke en bog - intet møblement osv.

Efter en del arbejde lykkedes det at leje stuehuset til et nedlagt landbrug i landsbyen Bjerring ved Bjerringbro i Midtjylland. Nu er det ikke nok bare at finde et hus, der skal også tilladelser til: Brandmyndigheder, zonetilgivning mv..

Gruppens stædighed og viljen til at holde fast gjorde, at vi ikke hele tiden afventede myndighedernes næste skridt. En måneds tid efter skolens start fik vi endelig tilladelsen i hus. En tilladelse baseret på dispensationer og midlertidige ordninger.

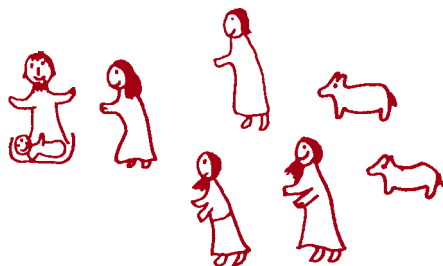
Stuehuset var i en meget dårlig forfatning - så vi brugte sommerferien på at male og tapetsere - få hængt lamper op - male borde og stole, som vi fandt rundt omkring i forældrenes kældre. Intet kunne vi overtage fra en gammel skole. Alt måtte på en

eller anden måde skaffes til veje. En forældre forærede skolen to nye tavler. En kasse med kridt havde vi med fra tidligere arbejdspladser. En venlig skole forærede os en udtjent kopimaskine. Alt det var guld værd for os. På den måde lykkedes det os at blive klar til første skoledag. Pressen blev inviteret til at komme på besøg den første skoledag på denne mærkelige genbrugsskole med kun 17 elever.

Penge havde vi ikke nogen af. Forældrene er ikke af den meget velhavende type, men alle hjem indbetalte tre måneders skolepenge forud. Vi skulle dog kautionere for det første halve års statstilskud, men ellers gik vi bare i gang.

Det vigtigste: en grundholdning

I den række af møder vi havde inden skolens start var det vigtigt at få en række emner gennemdrøftet grundigt. Det var især spørgsmål om skolens grundlæggende holdning f.eks. menneskeligt og religiøst, der var vigtige for os at få på plads. Mindre vigtigt var det med konkrete undervisningsplaner - skemastruktur - antal timer til de forskellige fag osv. Naturligvis blev vi også enige om en række ting, dagligdagen skulle indeholde, men vigtigst var det at få fundet frem til, at den daglige undervisningshverdag er lærerens ansvarsområde. Når de overordnede ting er på plads, skal lærerne have den pædagogiske frihed i undervisningen.



Børnene er inddelt i 3 grupper:

Lillegruppen : bhkl. - 2. kl.

Mellemgruppen : 3. kl. - 5. kl.

Storegruppen : 6. kl. - 8. kl.

Det er vores idé, at netop denne inddeling giver børnene en god skoleoplevelse.

Børnene er altså i én periode de mindste i en gruppe - det næste skoleår den mellemste - og det tredje skoleår de ældste i gruppen. De ældste skal være med til at inspirere de yngste - være med til at trække læsset. Også indlæringsmæssigt ser vi denne struktur som god.

Det har hele tiden været af stor betydning, at forældrene har indblik i skolens hverdag og beslutningsproces. Derfor har vi en meget stor informationsmængde til forældrene - ligesom alle møder på skolen er åbne for de medlemmer af skolekredsen, som måtte have lyst til at deltage.

Det vigtigste for os var - og er - den menneskelige holdning, der ligger bag skolen. Det var vigtigt at få fundet ud af, hvad vi i fællesskab kunne sige ja til. Hvordan vi i sammen skulle angribe dagligdagen. Få de ting sorteret fra, som man var enige om, var for dårlige på den skole, man nu kom fra. Det at sige JA til skolen er blevet et vigtigt ord for os. Det er vigtigt overfor nye - kommende forældre - at få forklaret, hvad vores skole indeholder. Så der er noget at sige JA til. Det er for let kun at sige NEJ til noget. En skole kan ikke bygge på en negation.

Hjem og skole

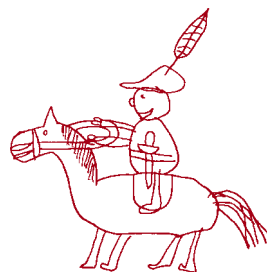
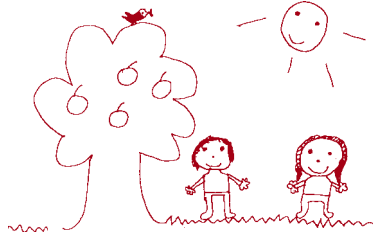
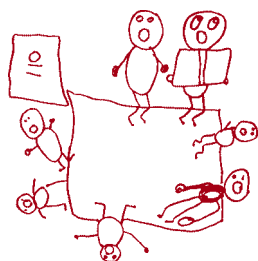
Vi opfatter skolen som et fællesskab opbygget på forholdet mellem hjem og skole. Et fællesskab, hvor vi ved et tæt samarbejde mellem hjem og skole - i et overskueligt miljø - kan få vores opgaver til at spire og gro. Et fællesskab, hvor individuelle hensyn tilgodeses, og hvor der er frihed og ansvarlighed indenfor fællesskabets rammer.

En hjemlig skole, hvor både børn og forældre føler sig hjemme, hvor vi beskæftiger os med det, der hører menneskelivet til - det, der skaber klarhed over livsforholdene. Vi fortæller børnene, at de hører til et sted - i et land - i et landsbysamfund - i et fællesskab.

Vi arbejder med at lære vores historie at kende - vores rødder og vores baggrund. Vi vil skabe en forståelse for vores kultur, bl.a. ved at bruge fortællingen af vores historie, bibelhistorien og litteraturen. Fortællingen er, i modsætning til f.eks. fjernsynet billedskabende for vores fantasi. Den betjener sig af hjertesproget.

Også gennem et samarbejde med forældre - med forældrearrangementer, vil vi vise noget af vores kultur. Især her er det vigtigt for os at vende ansigterne udad - byde andre end skolens forældre velkomne. Alle er lige velkomne, hvad enten man er medlem af skolekredsen, er barn eller voksen.

Forældrene deltager aktivt i de praktiske



gøremål med f.eks. rengøring og pedalarbejde. Alle forældre har en nøgle til skolen, så man kan komme i gang, når man har mulighed for det.

Forældrene er organiseret i forskellige udvalg, der har ansvaret for en række områder. Nogle tager sig af legepladsen - andre af planlægning af arrangementer osv. Dette arbejde er af stor betydning for børnenes skolegang. Forældrenes engagement smitter af på børnene - og er medvirkende til, at vi møder glade og tilfredse børn.

Vores hidtil største fælles projekt var bygningen af vores nye skole. Som tidligere nævnt kunne vi ikke opnå permanent tilslutning til at blive i det lejede stuehus - så vi måtte se os om efter andre muligheder. Vi lejede i første omgang nabogrunden og opsatte en pavillon, som vi var heldige at købe billigt. I 1990 begyndte vi på arbejdet med at bygge. Forældrene har stort set bygget det hele selv. - Dog var der enkelte håndværkererhverv, der ikke var repræsen-

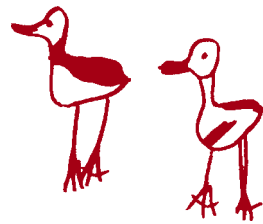
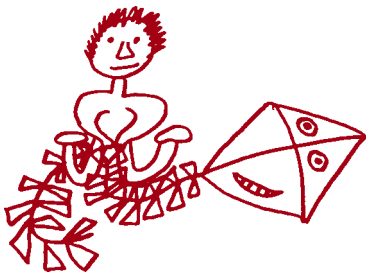
teret i forældreflokken - og vi måtte købe os til at få dette arbejde udført.

Forældrene betaler skolepenge. Vi har fundet et fornuftigt leje for skolepengenes størrelse: Første barn „koster” 475 kr. pr. måned og prisen er 730 kr. for 2 eller flere børn. Dette giver skolen en økonomi, der kan få enderne til at nå sammen. - Dog ikke sådan, at der kan fråsdes, men alligevel kan vi få råd til lidt nyt ind imellem.

Når det kan lade sig gøre at drive skole med så få midler, skyldes det at staten giver tilskud til driften. Omkring 75 procent af den gennemsnitlige udgift pr. barn i den offentlige skole ydes som tilskud til private skoler. Resten må vi så selv klare.

Vi begyndte med 17 elever og 2 næsten fuldtidslærere samt 2 timelærere. Det var hvad det kunne blive til. Vi er nu 64 elever, og antallet af lærere svarer til ca. 6 fuldtidsansatte.

Artiklen er skrevet af Ernst Kr. Larsen og Else Nørhøve Kjær til 1. oplag i 1996. Artiklen er ikke søgt ajourført. Gudenådalens Friskole har i dag 101 elever (5. sept. 2006).



7.2. Præget af generationer

Odense Friskole er beliggende i centrum af Odense, der har 176.000 indbyggere, 38 folkeskoler og 11 meget forskellige frie grundskoler. Halvdelen af skolens bygninger er fra begyndelsen af dette århundrede og resten er nye. Pladsen er trang og skolen er omgivet af etageejendomme. De ikke særlig spændende omgivelser søges kompenseres gennem udstilling af kunst rundt på skolen og andre miljøskabende tiltag.

Skolen er 134 år gammel og en af de få grundtvig-koldske friskoler, der ligger i en større by. Der er 360 familier tilknyttet skolen. Disse familier bor spredt rundt i byen. 490 børn og unge i alderen 6 til 17 år går på skolen i tidsrummet kl. 8.00 -12.00/ 14.30 afhængig af klassetrin. De kan gå på skolen i 11 år. Derudover går 115 af børnene i skolefritidsordningen, der har åbent alle hverdage året rundt fra kl. 7.00 - 17.00. 33 lærere og 9 pædagoger er ansat på skolen.

Skolekredsen består af forældrene og andre med tilknytning til skolen. De vælger skolens bestyrelse, der har det fulde ansvar for skolens virke, herunder udarbejdelse af undervisningsplaner, ansættelse og afskedigelse af medarbejdere, samt skolens økonomi og bygninger.

Det forpligtende fællesskab

Odense Friskole bygger ikke på en bestemt ideologi eller et pædagogisk princip. Den er ikke skabt af en organisation, men

tværtimod af en kreds af forældre, deriblandt flest håndværkere, der inspireret af N.F.S. Grundtvig og Christen Kold i 1863 skabte en skole for alle, der havde lyst til at deltage.

Skolen er en levende tradition, præget af generationer og for at forstå den, kræves det, at man lever med i den. Derfor er det helt afgørende, at børn, forældre og lærere mødes ofte. Forældrene må og skal være med i skolens liv, men det skal ikke misforstås derhen, at de kan ændre skolens virke efter forgodtbefindende. Tværtimod er det skolekredsens opgave at fastholde traditionen og skolens grundholdning og ud fra denne udvikle en skole i pagt med tiden. I denne sammenhæng er det vigtigt, at understrege, at vi i fællesskab har friheden til at tilrettelægge skolens form og indhold præcis, som vi finder det rigtigt.

Forældrene skal ikke kontrollere lærerne. De må have uforbeholden tillid til, at der kommer noget fagligt og menneskeligt godt ud af samværet mellem børn og lærer. En sådan tillid kommer kun gennem fælles oplevelser og samtaler med udgangspunkt i, at *hele* skolen er et fælles ansvar for *alle* - børn, unge, forældre og medarbejdere. Til gengæld må lærerne møde forældrenes tillid med et fagligt ansvar, en respekt for forældrenes ret til at opdrage deres børn, idet forholdet mellem undervisning og opdragelse er en hårfin balance og ofte overlapper hinanden. Året igennem arrangerer



vi i fællesskab en lang række møder, aktiviteter og samtaler med og for forældrene. Det er en vanskelig opgave, når skolen har ca. 360 hjem tilknyttet, men den prioriteres højt. Vi inviterer til foredrag, sang- og folkedans, fællesspisning, optræden koncerter med og uden elever. Mindst en gang om måneden kan alle forældre under en eller anden form deltage i en aktivitet på skolen. Vi forventer forældrenes aktive deltagelse.

„Det hele menneske”

Vi ser det som vores opgave at være med til at udvikle „det hele menneske”. Det er altså ikke nok at lærer dem solide kundskaber - at udvikle færdigheder. Det er ikke nok, at lære dem at stave og læse, at lære fremmedsprog og matematik. Nuvel, det er vigtigt, men som Christen Kold udtrykker det:

„Kundskab er en god tjener, men først må livet komme. Vi skal være varsomme, vi ved ikke, hvad vi oplyser de unge til. Kundskaber opblæser dem og gør dem simplere end før. Egoister og pralere har vi nok af. Lad os ikke stadse de unge op med kundskaber og give dem rovdrykløer til at rive til sig af verdens gods”.

Vores opgave er også at lære børnene udfoldelse, aktivitet, kreativitet, dans, sang, glæde, hensyntagen og respekt for næsten. Vi må holde fast ved at tilværelsen er gådefuld, og at alt ikke kan sættes på en formel. Vi skal fastholde mangfoldigheden, usikkerheden om man vil. Vi skal prøve, at få børnene til at forstå, at endegyldige svar

næppe kan gives, når det drejer sig om livsspørgsmålene. Derfor må vi hele tiden arbejde med dem.

Vi forsøger at skabe en skole, der taler til børnenes *fantasi og følelser* gennem *fortælling, samtale, oplæsning, dramatik, sang, leg og skabende arbejde*. Vi ønsker at fastholde en fortælletradition, fordi „der er en sandhed, der kunfattes med hjertet og ikke med forstanden, og hertil er fortælling et godt middel”. Gennem indlevelse i stoffet gøres det levende samtidig med, at det giver fælles oplevelse. Med års mellemrum året igennem gennemføres der ud over den daglige undervisning aktiviteter og der videregives oplevelser - i og uden for skolen, i grupper, i klassen eller for og med alle skolens elever. Det kan være personlige, kunstneriske, kreative og praktiske oplevelser.

Musikaktiviteter og musikundervisning dels som kunstnerisk udtryksmiddel, men frem for alt som fællesskabsfremmende aktivitet er prioriteret højt. Fællesang, samspilsgupper, kor og instrumentalundervisning, optræden for hinanden og egentlige koncerter præger skoleåret.

Børn har ret til at være børn

Vi vil være med til at værne om børnenes ret til at være børn. Vi ønsker at tillægge barndommen og dermed skolelivet egen værdi. Alt for meget i den traditionelle skole peger hen mod voksenlivet. Vi må ikke i nervøsitet for børnenes fremtid, gøre dem til små voksne. De skal ikke hele tiden



konfronteres med problemer, som selv voksne kan have svært ved at overskue. Dermed mener vi ikke, at vi skal isolere børnene fra virkeligheden. Men vi skal hjælpe dem til at se livets muligheder.

Vi lægger vægt på elevernes medansvarlighed for skolens hverdag. Når de bliver lidt ældre inddrages de aktivt i planlægning og gennemførelse af aktiviteter. Det er vigtigt at lære dem de demokratiske regler og processer.

To slutbemærkninger

De her nævnte emner er kun udtryk for, hvad vi specielt lægger vægt på. Derudover indgår en lang række andre holdninger,

emner og tiltag, der genkendes i mange skoleformer.

Odense Friskole er en levende organisme. Den er en broget forskellighed, hvor synspunkter af forskellig art gør sig gældende. Den skal ikke sættes op på en formel. Derfor er den vanskelig at beskrive, den skal opleves.

Artiklen er skrevet af Torsten Johannessen til 1. oplag i 1996. Artiklen er ikke søgt ajourført.

Odense Friskole har i dag 495 elever (5. sept. 2006).



De grundtvig-koldske friskoler er forpligtende enheder, hvor den enkelte er del af en helhed. Denne helhed har dybe historiske rødder, og den rækker langt ind i fremtiden. Træet, som strækker sig mod himlen er et meget brugt symbol for at anskueliggøre denne sammenhæng. På Herning Friskole er træet en levende virkelighed midt i skolegården.



7.3. Fra kommuneskole til friskole

I midten af 70'erne begyndte børnetallet at falde drastisk. Dette fald blev særlig alvorligt i de tyndt befolkede landdistrikter i Vestjylland, og Sdr. Vium gik da heller ikke ram forbi.

Fra ca. 1960 til 1976 havde Sdr. Vium skole et elevtal på 120 - 140 fordelt i syv klasser.

Men så begyndte en stærkt følelsesladet skolestrukturdebat, og masser af forslag blev lagt på bordet fra de mest truede skoler: „Hvis I sender jeres børn over til vores skole..., eller kan børn fra byen ikke køres ud til landet?” osv. Det hele udviklede sig snart til alles kamp mod alle - og børnene blev på det nærmeste glemt, for som man sagde: „De kan tilpasse sig hvor som helst!”

Hvis man ikke var særlig krigerisk anlagt, var der ingen anden mulighed - end at forsøge at tænke i nye baner. Selv om vi nødig vil erkende det, så må vi dog indrømme, at det rent faktisk var manglende ressourcer, der satte skub i udviklingen af alternative undervisningsformer.

Nu blev det forældrenes tur!

Opgøret med den årgangsdelte skole (stoffet skal tilpasses barnet - og ikke omvendt), elevgrupper af børn fra to -tre årgange med to lærere, det tætte lærer- forældresamarbejde. - Alle disse ideer blev indført, da skolen endnu var kommunal. Vi fik mange skulderklap og rosende ord, og det var vort håb, at vi ved at skabe en skole lidt ud over

det sædvanlige også kunne få lov at beholde den. - Men nej, beslutningen var taget, Sdr. Vium Skole skulle nedlægges.

Nu blev det forældrenes tur! I samarbejde med den stedlige sogneforening satte en håndfuld mennesker sig sammen og dannede en arbejdsgruppe, som havde til formål at lave en friskole, der byggede på de pædagogiske grundideer, som man hidtil havde kendt i folkeskolen.- Arbejdsgruppen tog kontakt til Dansk Friskoleforening, og i fællesskab planlagde man arbejdet frem til den stiftende generalforsamling. Der blev holdt et utal af møder, før de sidste brikker faldt på plads.

Kunne det lade sig gøre?

Der var især to store problemer, der skulle klares:

1. Kunne man få lov til at købe skolebygninger og inventar af kommunen, og hvad skulle dette i givet fald koste?
2. Kunne man få det gamle tjenestemandsansatte personale til at hoppe ud af trykkeskassen og lade sig ansætte i en friskole, hvis levedygtighed ingen havde anelse om?

Skolen blev købt, og arbejdsgruppens engagement og entusiasme smittede af, så al personale lige fra rengøringsassistenter til lærere og skoleinspektør fandt, at der ventede en spændende udfordring i friskolen.

Der var mange flere ting, man skulle have



styr på. F.eks. havde man ingen penge, og man havde ingen garanti for, at folk i det hele taget ville sende deres børn til en betalings-skole. På trods af usikkerhedsmomenter indkaldte arbejdsgruppen til stiftende generalforsamling. Det blev en aften med både glød og begejstring. Der var 100 procent opbakning til friskoleplanerne, og den siddende arbejdsgruppe fik megen ros og blev valgt til Sdr. Vium Friskoles første bestyrelse.

Det lokale sammenhold

Samtlige børn fra det tidligere skole-distrikt, og det vil sige ca. 50 meldte sig til friskolen, og den nyvalgte bestyrelse fik nu som opgave at stemme dørklokker i området for at skaffe en startkapital. Alt gik bedre end forventet, og der var almindelig glæde i hele sognet over, at man ved at stå sammen havde fået sin egen skole.

Desværre var det ikke alle, der delte vor glæde. Den kommunale skoleadministration, nogle lokale politikere og flere af vore kolleger ved kommunens øvrige skoler så skævt til os. I stedet for at blive betragtet som et spændende alternativ, blev vi anset for at være en farlig konkurrent til den offentlige skole. - I dag er forholdet til de kommunale myndigheder blevet normaliseret, men der er stadig naboskoler, som mener, at vi tager „deres børn”.

Det var et kæmpearbejde at starte sådan en friskole, men belønningen lod ikke vente længe på sig, idet vi oplevede et forældre-engagement og et sognesammenhold, som

vi ikke tidligere havde set. Vi fik ikke flere penge til vor rådighed, snarere tvært imod; men vi fik frihed til at anvende ressourcerne på en helt anden måde, hvilket i aller-højeste grad kom selve undervisningen til gode.

Børnene synes, at det er deres skole, og den skal man passe godt på. Alle i sognet er parate til at ofre et par lørdage, hvis der er noget, som trænger til reparation eller almindelig vedligeholdelse. Skolen skal også være et lokalt kulturcenter. Det er nødvendigt, at alle generationer kommer på skolen og føler sig hjemme her.

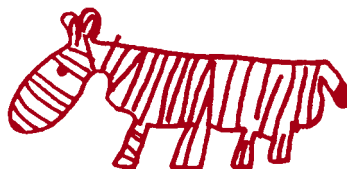
Store krav

Der bliver stillet store krav til en friskole-lærer. Hvis ikke han/hun kan honorere disse krav og forventninger, kan vedkommende afskediges, hvilket må betragtes som et sundhedstegn. At arbejde på en friskole er ikke bare et job; det er en livsform.

Elevtallet er nu næsten fordoblet. Vi har haft den glæde, at forældre fra vore nabosogne er begyndt at sende deres børn til friskolen. Men vi skal hele tiden have for øje, at det vi startede på, var en lille over-skuelig skole, hvor det enkelte barn trives, og hvor hjem og skole har frihed til at vælge, hvilke pædagogiske ideer og hvilken ånd der skal herske.

Artiklen er skrevet af Knud Frederiksen til 1. oplag i 1996. Artiklen er ikke søgt ajourført.

Sdr. Vium Friskole har i dag 110 elever (5. sept. 2006).



8. Nyttige adresser

Dansk Friskoleforening

Friskolernes Kontor
Prices Havevej 11
DK-5600 Fåborg
Tlf. (+45) 6261 3013, fax. (+45) 6261 3911
hjemmeside: www.friskoler.dk
email: DF@friskoler.dk

Den frie Lærerskole

Svendborgvej 15, Ollerup
DK-5762 Vester Skerninge
Tlf. (+45) 6224 1066, fax. (+45) 6224 1485
hjemmeside: www.dfl-ollerup.dk
email: dfl@dfl-ollerup.dk

Efterskolernes Sekretariat

Vartov, Farvergade 27, opg. H
DK-1463 København K
Tlf. (+45) 3312 8680, fax. (+45) 3393 8094
hjemmeside: www.efterskole.dk
email: info@efterskole.dk

Højskolernes Sekretariat

Nytorv 7
DK-1450 København K
Tlf. (+45) 3336 4040, fax. (+45) 3313 9870
hjemmeside: www.folkehojskoler.dk
email: kontor@ffd.dk

Undervisningsministeriet

Frederiksholms Kanal 21
DK-1220 København K
Tlf. (+45) 3392 5000, fax. (+45) 3392 5567
hjemmeside: www.uvm.dk
email: uvm@uvm.dk

Danske Gymnastik og Idrætsforeninger

Vingsted Skovvej 1, Box 569
DK-7100 Vejle
Tlf. (+45) 7940 4040, fax. (+45) 7940 4080
hjemmeside: www.dgi.dk
email: info@dgi.dk

Danmarks Privatskoleforening

Ny Kongensgade 10, 1.
DK-1472 København K
Tlf. (+45) 33 30 7930, fax. (+45) 7020 2643
hjemmeside: www.privatskoleforening.dk

Lilleskolerne

Ny Kongensgade 10, 1.
DK-1472 København K
Tlf. (+45) 3330 7920
hjemmeside: www.frieskoler.dk

Foreningen af Kristne Friskoler

Sønderportsgade 26 B
DK- 6760 Ribe
Tlf. (+45) 9735 2099, fax. (+45) 9735 2534
hjemmeside: www.kristne-friskoler.dk

Foreningen af Katolske Skoler

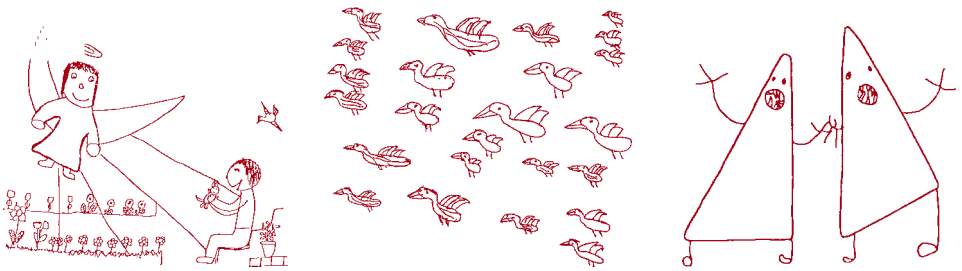
Skt. Joseph Søstrenes Skole
Skovkrogen 19
DK-2920 Charlottenlund
Tlf. (+45) 3964 1282, fax. (+45) 3964 126
hjemmeside: www.faks-katolskeskoler.dk

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30,
DK-6200 Aabenraa
Tlf. (+45) 7462 4103, fax. (+45) 7462 7939
hjemmeside: www.dssv.dk

Private Gymnasier og studenterkurser

Ny Kongensgade 10, 1.
DK-1472 København K
Tlf. (+45) 3330 7925, fax. (+45) 7020 2643
hjemmeside: www.gymnasier.dk



Christen Kold var ikke skribent. Han virkede først og fremmest gennem sin personlige indsats og sit „levende ord”, der satte en hel generation af friskolelærere i gang. Denne inspiration blev ført videre som en levende, mundtlig og - stort set - ikke på skrift nedfældet pædagogisk tradition. Og sådan forholder det sig stadig.

Kold har dog efterladt sig ét skriftligt værk- det lille skrift „Om børneskolen” fra 1850, som dog først blev udgivet efter hans død. Herfra stammer følgende afsnit om

En sand og virkelig undervisning

„For at undervisningen kan være sand og virkelig, fordres to ting:

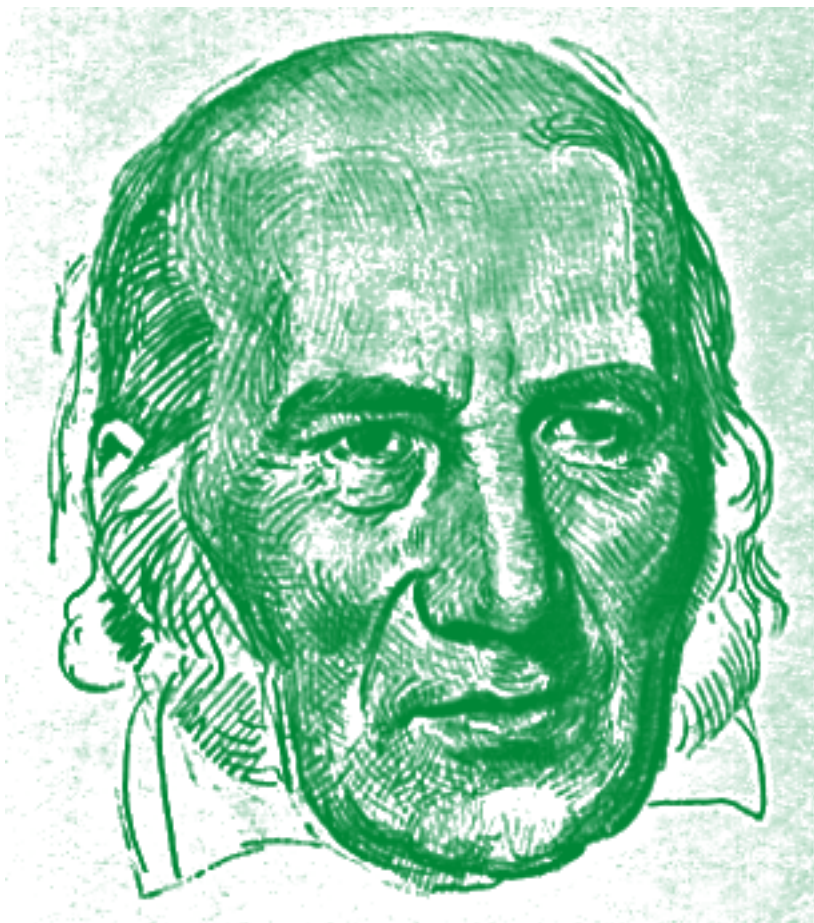
For det første: At lærerens væsen og gemyt er gennemtrængt af kærlighed til og levende interesse for ypperligheden og nødvendigheden af den sag, der omhandles, således at elevens væsen, ved det levende ords ubegribelige kraft, ligesom åbner sig for at optage de tanker, følelser og forestillinger i sig, som det er lærerens hensigt at meddele.

For det andet: At den sag, der skal meddeles, er af den beskaffenhed, at eleven på sit åndelige standpunkt virkelig er i stand til at modtage den på en sådan måde, at den enten kan vække eller nære hans åndelige liv.

Disse to ting er uomgængeligt nødvendige, hvor en åndelig befrugtelse til liv skal finde sted, og de er undervisningens grundprincip.

/- - -/

Skal det danske folk hæves til at være et i sandhed frit, selvstændigt og kraftigt folk, der både kan og vil bruge sin frihed til gavn og glæde for sig selv og samfundet, da må først ånden frigøres for det snæverhjernede, egennyttige og nedtrykkende, der forhindrer udviklingen, og som børneskolens indretning og væsen befordrer alt for meget.”



Nikolaj Frederik Severin Grundtvig

Præst og forfatter (1783 - 1872)

Blyantstegning af P.C. Skovgaard 1847

Ingen har i nyere tid haft så stor betydning for Danmark som N.F.S. Grundtvig. Ingen har haft så alsidig en betydning som han. Som det er blevet sagt: „møder man ham ved landegrænsen”. Det gælder stadig. Den, der overskrider den danske grænse, vil før eller senere træffe på en spænding mellem på den ene side en naturvidenskabelig og teknisk præget mentalitet, og på den anden side en mere eller mindre skjult arv fra Grundtvig. Hans tanker om at menneskelighed, frihed og levende vekselvirkning er en stadig levende anfægtelse og inspiration. De lever ikke mindst i hans mange velkendte og elskede sange og salmer.

Grundtvig blev fader til de frie danske skoleformer - heriblandt folkehøjskolen, friskolen og efterskolen. En tradition, der har sat sit præg på hele den danske skole- og uddannelsesverden. Sådan er det også på kirkens område: Den danske gudstjeneste er en udpræget salmegudstjeneste og kan ikke tænkes uden ham.



Christen Mikkelsen Kold

Lærer (1816 - 1870)

Fotografi fra 1866

Christen Kold var søn af en skomager. Han uddannede sig til lærer, men kunne ikke få fast ansættelse i det danske skolevæsen på grund af sine synspunkter om en levende, personlig undervisning, der var i modstrid med de herskende pædagogiske principper om en effektiv indlæring. Han virkede som privat huslærer og aftenskolelærer forskellige steder i mange år, indtil han i 1851 oprettede en folkehøjskole i Ryslinge, og året efter en friskole i Dalby på Fyn. Hans skoler fik stor tilslutning, og da han døde, kun 54 år gammel, var han leder af en stor folkehøjskole og berømt over hele landet.

Han blev - sammen med Grundtvig, som han var stærkt inspireret af - fader til den danske folkehøjskole-, efterskole- og friskolebevægelse, og han har haft stor betydning for hele den danske skoles udvikling. - Måske vil hans indflydelse blive endnu større i fremtiden.

Dette hæfte handler om den danske friskole. Den er en del af den frie skoletradition, som - med fælles rod i N.F.S. Grundtvigs og Christen Kolds skoletanker og skolepraksis - blandt andet også omfatter folkehøjskolen og efterskolen.

Det danske skolesystem bygger på undervisningspligt - ikke på skolepligt. Danske forældre kan frit vælge den offentlige skole eller en af de mange slags frie og private grundskoler, der understøttes af staten. Forældre kan også - hvis de har mod og udholdenhed nok - oprette en helt ny skole efter de principper, de selv finder rigtige. Der er mange slags private grundskoler i Danmark. - Det handler et særligt afsnit om. - Men ellers er det, der fortælles om i dette hæfte den grundtvig-koldske friskoletradition.

Det er ikke en bestemt pædagogisk opskrift, der skaber disse friskoler. Snarere et menneskesyn, der dybest set bygger på forundring over vor tilværelse: Det at hvert enkelt menneske er et unikt guddommeligt eksperiment. Det skærper forståelsen for, at forskellighed og mangfoldighed er en rigdom og en styrke.

Meningen med denne udgivelse er da heller ikke at tilskynde andre til at overtage vores måde at drive skole på. Vi håber derimod, at beretningen om den danske friskoletradition kan give andre mod og inspiration til - ligesom eventyrets Klods Hans - at skabe skoler efter eget hoved - sådan som de nu mener, at en skole skal være.